

Pražské ptactvo

Veleslav Wahl

LEDA

VESTOJE ŽÍT

Mlynařík dlouhoocasý

Úvodní kapitola

Pražské ptactvo je co do počtu druhů zde hnízdících, i co do počtu ptactva průtažného a vzácných hostů velice pestré. V Praze a okolí bylo zjištěno celkem 223 druhů, z kterého počtu tvoří větší díl ptactvo, které tu hnízdí.

Bohatství tohoto ptačího života je dáno v prvé řadě nejrozličnějšími krajinnými charaktery okolí města. V těsné blízkosti máme ještě dosti míst, kde se lidé díky nevýhodnému komunikačnímu spojení, nebo pro špatnou schůdnost terénu nepříliš často objevují, takže ptáci jen občas vyrušení sem zabloudivším párem milenců si zde žijí nijak obtěžováni člověkem a jeho zásahy. Že však je jejich život možný i v nejrůšnějších místech, kde jen za časných ranních hodin je klid, nám dokazují krásné

pražské parky, kde se to ptáky hemží. Jsou to ony druhy, které člověka a jeho činnost ignorují a dovedou se přizpůsobiti lehce i značně změněným podmínkám životním.

Knížka je rozdělena na dvě části. Prvá část byla psána s tím úmyslem, aby byl čtenář seznámen s nejzákladnějšími pojmy sociologické struktury ptačího života. Aby nahlédl příčiny, pro které některé druhy opustily naše země a hledají útočiště v dosud zbylých, málo obhospodařovaných částech střední Evropy, a proč jiné druhy se při vzrůstající kultivaci a při všech snahách o zvýšení výnosu půdy stále více rozmnožují. Třeba poukázati na to, že sice některé druhy vymizely, jiné však teprve od nedávných dob mají občanské právo v naší zemi. Bylo též mým úmyslem ukázati na vztah mezi krajinou a druhy a na otázky souvisící s pojmem revíru a na různé poměry při rozmnožování.

Tímto způsobem jsme se někdy dostali dosti daleko od našeho hlavního města, vždy jsem však měl na zřeteli poměry, jevící se nám ve středních Čechách, a jsou zde řešeny jen ony otázky, s kterými se setkáváme na každé exkursi, podniknuté pěšky do pražského okolí.

Bylo však též několik problémů čistě městských, týkajících se změšťování ptactva a řekneme si o této věci vše, co mohl autor v Praze vypořádati. Projdeme různými typicky městskými biotopy a všimneme si ptačího života, jak se v nich v průběhu roku rozvíjí, pozorujíce však jen ty nejvýznamnější zástupce. Také ochraně ptactva bylo věnováno několik slov a autor se těší, že padnou na půdu úrodnou.

Napsati tuto knížku jsem se rozhodl nikoliv snad proto, že bych se domníval, že ptačí život v Praze nějak obzvlášť dobře znám. Vyplynula spíše z osobní potřeby sepsati vše to, co jsem v Praze pozoroval a co jsem vyčetl o pražském ptactvu v literatuře; tento úkol mi připadal

naléhavým zvláště proto, že souborná monografie pražské avifauny kromě FRIČOVY práce v Živě z r. 1866 a pěkného vypsání vlastních pozorování O. ROZUMA, které vyšlo v r. 1935, nebyla sepsána.

Při práci s opatřováním materiálu mně byli zejména nápomocni pp. Dr. Josef JIRSÍK a Ing. Otta KADLEC, kteří mně dali k dispozici svá četná a vzácná pozorování; patří jim můj srdečný dík. Zvláště jsem zavázán panu Dr. Walteru ČERNÉMU, jednateli České ornithologické společnosti, který mně byl vždy nápomocen radou a rukopis knihy velice obětavě přečetl a na četných místech doplnil vlastními pozorováními.

Nyní svěřuji svou práci čtenářovi, doufaje, že v ní najde ledacos zajímavého a že snad těch několik nových poznatků, které jsem mu mohl sdělit, jej usmíří s četnými jinými nedostatky, vlastními každé práci lidské.

Strakapúd malý

Ptáci a člověk

Ptáci odedávna člověka velice zajímali. Jejich zjev, zvláštnosti způsobu života, které je tak ostře odlišují od ostatních obratlovců, líbezná píseň, bez které je představa jara nemyslitelná, připoutaly pozornost a duši vnímavého člověka. Moderní člověk, bohužel příliš vedený přesvědčením o nutnosti rentability každého činu a hnutí myslí, připojil k svému vztahu k ptactvu i hledisko materiální, užitku a škody, kterému čas od času přikládá rozhodující význam. Toto stanovisko není však tak hluboko zakořeněno, jak se na první pohled zdá. My lidé

neradí otvíráme srdce před ostatními a nazýváme věci pravými jmény jen tehda, když je to nezbytně nutné. Za tím vším počítáním a uvažováním není nakonec skryto nic jiného, než láska k ptákům a poznání, že bez jejich existence by náš vnitřní život byl chudší a neradostnější.

Jak je to však s ptáky? V uplynulých sto letech jsme pozorovali značné přesuny v počtu druhů i jednotlivých ptáků. Vnější tvář našich zemí se počala rychlým tempem měnit. Způsob zemědělské těžby se ubíral novými cestami vedoucími k maximálnímu výtěžku, stavěly se silnice, železnice, upravovaly vodní toky a průmysl na vítězném pochodu venkovem i městy pozměňoval původní obraz přírody. Civilizační proces se odvíjel překotně a nutil živoucí, aby změnám navykli, vytěžili z nich vše pro sebe potřebné, anebo jeho doménu opustili navždy.

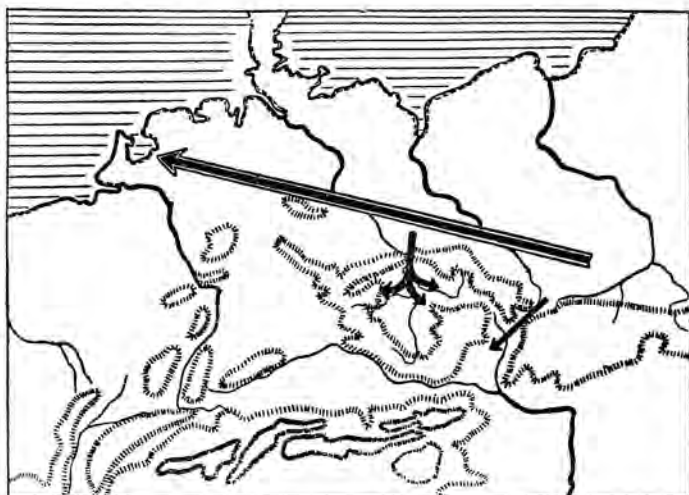
Rozšířením polí vzniklé kulturní stepi přispěly k rozšíření skřivanů, strnadů lučních, koroptví a jiných druhů. Naproti tomu zánik rozsáhlých starých hvozdů byl příčinou, proč dnes u nás nehnízdí orel křiklavý a intenzivní rybniční hospodářství vypudilo jako hnízdivce volavky a jiné vodní ptactvo.

Vidíme tedy, že se ptactvo rozdělilo pod tlakem těchto okolností v řadě druhů na dva tábory. Jedni použili vhodných nově vzniklých *biotopů* (*životních prostředí*) k rozmnožení svých stavů. Tuto skupinu ptáků nazýváme *ptactvo kulturofilní*. Patří sem z obecně známých druhů chocholouš, skřivan polní, vrabec domácí a polní, strnad luční, vlaštovka obecná, jiříčka a koroptev. Ve skupině kulturofilního ptactva můžeme oddělit ještě menší skupinky s odlišným chováním. Vlaštovku a jiříčku proto, že až na nepatrné výjimky hnízdí na lidských obydlích, můžeme nazvat *kulturobiontními*, vrabce

domáciho a městskou populaci kosů *kommensálnými* ptáky. – Druzí vymizeli zánikem svého životního prostředí, anebo i když prokázali dostatečnou ekologickou plasticitu, byli při pokusech usaditi se v nových biotopech pro svou škodlivost anebo nápadnost zjevu zdecimováni samotným člověkem. Jsou to téměř všechny druhy velkých dravců, volavky, jeřábi, dropi, kormoráni a v současné době hrozí podobný osud mandelíkovi, dudkovi, výru a snad i slavíku. Tuto druhou skupinu nazýváme *ptactvo kulturofobní*.

Příčinou vymizení celé řady ptáků z našich krajů je tedy v prvé řadě civilizační proces rozvinutý moderním člověkem; ptáci neprchají před lidmi, nýbrž před jejich činností.

V uplynulém století jsme však nezaznamenali pouze nepříznivý zjev ústupu některých ptačích druhů. Některí ptáci, kteří dříve patřili k vzácným zatoulancům, nebo se vůbec na území Čech nevyskytli, počínají náhle pronikat do naší země. Nejlépe můžeme tento kolonizační postup sledovati u zvonohlíka a strnada zahradního. Zvonohlík vstupuje do Čech před rokem 1850 od jihu, kde v jižních Čechách tou dobou již hojně hnízdí (PALLIARDI 16). Kolem roku 1870 se pravidelně vyskytá též ve východních a severovýchodních Čechách (FRIČ 8). Dnes je velice hojným ptákem všude po celé zemi. Jeho původní vlast před rokem 1800 (kdy započalo šíření) se rozprostírala kolem evropských břehů Středozevního moře a svým nejsevernějším cípem zasahovala do porýnské části jižního Německa. U strnada zahradního, jehož všeobecný směr šíření se dál směrem od východu k západu podél severních úbočí Karpat a Sudet, se účastnila kolonizačního pohybu toliko populace pravděpodobně původně jihoruská, zatím co ptáci obývající Středozevní nijak nerozšířili svá sídla. Do Čech vstupuje

Postup rozšiřování strnada zahradního
ve střední Evropě

labským údolím (tedy od severu) po roce 1860, šíří se třemi dobře patrnými proudy do středního Polabí, přes Prahu do východních Čech a na západ podél řeky Ohře. Dnes dosud v mnoha krajích chybí a stále ještě osidluje nová místa (v. t. WAHL 19).

Valná část ptactva zůstala však civilisačním vývojem neovlivněna. Neopustila naše kraje, ani se nápadně nerozmnožila, ani nesleduje činnost lidskou. Tito ptáci pouze pozměnili svůj způsob životní, aby se tak udrželi v nových poměrech.

Lesy se dnes podobají polím ohromných dřevěných klasů – lesník čeká, až dozrají, aby je potom neprodleně sklídl. Stromy dorůstají pouze toho věku, který jim určíme, výběr a sklad porostů jen podružně půdními podmínkami ovlivňuje příroda. Je pochopitelné, že tento druh lesa se podstatně liší od původního typu svou tvárností

a tedy i životními podmínkami, které skýtá organismům jej obývajícím. Srovnáme-li však lesy stojící dosud ve své přirozené podobě v podobných geologických, klimatických a geografických polohách, jako lesy naše, zjistíme, že se až na nepatrné výjimky v ničem neliší co do počtu druhů ptáků a dokonce, že i hustota osídlení je podobná.

Nejnápadněji se tyto poměry jeví u ptactva hnízdícího v dutinách, zejména u rodu sýkor, typického pro lesy zvláště jehličnaté. Dnešní typ lesa s požadovanou maximální dřevní produkcí trpí notorickým nedostatkem starých stromů s dutinami. Dutiny, které vytesá datel černý, jsou obvykle osazeny po opuštění původním majitelem holubem doupňákem, v opuštěných strakapudích a žluních dutinách se s oblibou uhnizdují vosy a plchové. Sýkory proto v našich krajinách našly východisko a hnízdí (pokud nenajdou přirozené dutiny buď vytesané datlem, nebo v děrách po vyhnilých větvích a pod.) mezi dřevy naskládanými v metry, ve starých pařezech, které ušly pozornosti venkovských lidí a ne vzácně i v zemi v opuštěných myších děrách a ve vchodech do králičích nor. Lesní stavení pomáhají mnoha druhům z nouze. Vedle sýkor a šoupálek hnízdí ve skulinách mezi trámy rehkové domácí a zahradní, poblíže potoků a říček i konipas bílý a horský. Na půdách se někdy uhnizdují puštíci. V kořenech velkých vývrátů jsem často našel hnízda rehka zahradního a konipasa horského.

Shrme-li tyto poznatky, vidíme, že ptactvo obývající dnes kulturní kraje střední Evropy na základě své vynikající ekologické přizpůsobivosti se poměrně rychle vžilo do nových poměrů v rámci svého původního životního prostředí.

Životní prostředí ptactva.

Životní prostředí neboli biotop, je u různých druhů na různém stupni vyhraněnosti. Zatím co některé druhy ptáků jsou způsobem svého života a svou anatomickou konstrukcí přísně vázány na jeden určitý, ostře vymezený biotop (kachny, roháči, potáplice, lysky atd. nutně potřebují vodní plochu ke sběru své potravy a zčásti i k možnosti pohybu), jsou jiné druhy nepochybně nadány širšími existenčními schopnostmi a přece se vyskytují pouze anebo z převážné části v určitých biotopech, mimo které se s nimi nesetkáváme (rákosníci v rákosvinách, skřivani polní na polích, sýkora parukářka v jehličnatých lesích). Skupinu ptactva takto specialisovanou nazýváme souhrnně *ptactvo stenotopní*, ostatní vyskytující se na různých ekologicky od sebe se lišících místech *ptactvo eurytopní*.

Obě tyto skupiny se zčásti prolínají, alespoň v tom smyslu, že určité ptačí druhy jsou uprostřed určitého krajinného typu stenotopní, v jiných místech eurytopní.

Jako příklad si uveďme skřivana lesního. V převážně borových lesích v okolí Bělé p. Bezdězem hnízdí hojně na písčítých pasekách s roztroušenými mladými borovičkami a vřesovými koberci. Na podobných místech ve smrkových částech lesů důsledně chybí. Naproti tomu v okolí Sedlce na Sedlčansku, kde převládají lesy smrkové, je sice nehojným hnízdivcem, obývá však paseky jak v borových, tak smrkových porostech ve stejném množství.

Ještě nápadnější případ je znám z literatury u brávníka obecného. U nás hnízdí výlučně v jehličnatých lesích, nikdy v blízkosti větších lidských sídel. V západním Německu však hnízdí v listnatých (převážně bukových) lesích a poslední dobou stále hojněji se usazuje v zahradách.